

Glasovne spremembe II

Trask (4. poglavje), Orešnik (4. poglavje, 8. poglavje)

V tem poglavju obravnavamo spremembe v fonološkem sistemu jezika.

1. Podfonemske spremembe: sovpad in razcep

Spremeni se samo kaka lastnost glasu, fonemska vrednost pa se ne menja.

Zgled: germanski premik soglasnikov:

IE d > pragermanski [t]

IE dh > pragermanski [d/ð]

Sovpad: zahodnogermanska [d] in [ð] > zahodnogermanski [d]

2. Fonemske spremembe

Kadar zaradi glasovne spremembe fonološko nasprotje izgine ali nastane.

Zgled 1: stara angleščina, [f, v]

Zgled 2: sovpad dveh fonemov v en fonem, španščina
/b, v/ > /b/

boto 'dolgočasen', *voto* 'glas (na volitvah)'

Zgled 3: (pra) stara angleščina

/k/ > [č] pred /i/ in /e/ ali pred dvoglasnikom /ea/ in /eo/

prvi del dvoglasnika za č-jem > 0

/k/ > /k/ in /č/

cat 'mačka', *chaff* 'pleve', *chin* 'brada'

Zgled 4: rotacizem v latinščini

/s/ > [z] /V_V

šibljenje [z] > [r]

[ka:ra] > [ka:ra] > [ka:ra] 'draga'
[flo:s] > [flo:s] > [flo:s] 'roža'

[flo:ses] > [flo:zes] > [flo:res] 'rože'

/s/ > [s] in [r], slednji se priključi k že obstoječemu /r/

Posledica: premene *flōs* – *flōres*

Problem: pojasniti *casa* 'hiša', *rosa* 'vrtnica', *causa* 'vzrok', *caseus* 'sir', *esox* 'losos', *ecclēsia* 'cerkev', *quasi* 'kot če' *vīsum* 'viden', *vīsiō* 'vid', *Caesar*

a) besede so prišle v jezik, ko je bil rotacizem že končan.
ecclēsia, *esox*, *Caesar* in *caseus*.

b) besede so bile v jeziku, a niso imele [s] med dvema samoglasnikoma
caussa > *causa*

quasi

**quamsī* > **quansī* > *quasi*

vīsum = *vidēre* + *-tum* > *vidtum* > *vissum*

vīsiō (a) in (b): iz deležnika *vīsum* po rotacizmu

rosa /d/ namesto /s/: grško *rhodos* > ang. *rhododendron*

3. Fonološka somernost in varnostna razdalja

Nagnjenost k simetriji oz. somernosti; težnja po gospodarnosti.

Primer simetričnega sestava:

sanskrt: zaporniki, Hock (7, prirejeno označevanje za retrofleksnost)

(7)

p	t	ṭ	č	k
ph	th	ṭh	čh	kh
b	d	ḍ	ḷ	g
bh	dh	ḍh	ḷh	gh

stara nordijsčina: nenaglašeni samoglasniki, Hock (8)

(8)

i	u
a	

nesomerni sistemi: izmišljeni, Hock (9), (10)

(9)

a) p		k
b	d	g
b) p		k
		kh
	d	
bh		

(10)

i	
	o
a	

Nagnjenost k varnostni razdalji, Hock (8) proti (11).

(11)

e	o
a	

Spremembe: simetrija in varnostna razdalja se lahko podreta; nove spremembe k bolj simetričnemu sistemu, večjim varnostnim razdaljam.

Primer: zgodnja stara islandščina sistem v (11) > sistem v (8)

Prenatrpan sestav samoglasnikov v romanskih jezikih, (17) > udvoglašanjem [ɛ] in [ɔ].

(17)

i	u
e	o
ɛ	ɔ
a	

Prenatrpanost slovenskega samoglasniškega sestava.

Primer iz Traska:

moderna angleščina, priporniki:

/f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h/

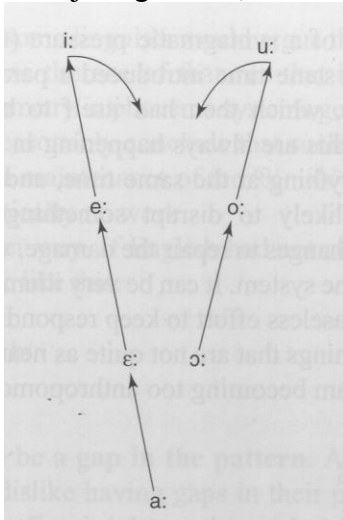
Par /θ, ð/ redko razlikovalen: *thigh* 'stegno' – *thy* 'tvoj'; *ether* 'eter'– *either* 'oba', *wreath* 'venec' – *wreathe* 'oviti'

Jezik teži k maksimalni izrabi fonološke lastnosti - tako da je sistem čim bolj simetričen, brez 'vrzeli'.

4. Verižni premiki

Včasih neka sprememba sproži naslednjo, sorodno spremembo: *verižni premik* ("chain shift").

srednja angleščina, Great Vowel Shift (GVS), Veliki premik samoglasnikov

ride, gees, bead, name, gote, goos, down

Tri razlage o razlogih za GVS:

- potezna veriga* ("drag chain")
- izrivna veriga* ("push chain")
- kombinacija potezne in izrivne verige;

5. Fonološki vzorec, zarota

Najbolj preprost fonološki vzorec s stališča zgradbe zloga: CVCV

Glavne spremembe, ki vplivajo na zgradbo besede ali zloga:

- spreproščanje sklopa
- anaptiksa
- prezloženje ...

Zarota: skupek med seboj nepovezanih sprememb, ki vse sodelujejo pri pretvarjanju fonološkega vzorca v določeni smeri.

Primer: zarota odprtih zlogov v praslovanščini (pribl. pred 7. stol.)

IE prajezik: odprti in zaprti zlogi; zarota odprtih zlogov privede do odprave zaprtih zlogov v praslovanščini.

Sodeluje več glasovnih sprememb:

(33)	Loss of syllable-final consonant:		
	*sup\$no-	> pan-Slav. sŭ\$nŭ	'sleep'
	*sed\$lo-	> dial. se\$lo/sě\$lo	'scat'
(34)	Vowel-liquid metathesis:		
	*gor\$do-	> dial. gro\$dŭ/gradŭ	'city'
(35)	Anaptyxis (in the context V [+ liqu.] _____ CV):		
	*gor\$do-	> dial. go\$ro\$dŭ	'city'

(36)	Resyllabification:		
	*mes\$ti-	> pan-Slav. me\$sti	'to throw'
	*sed\$lo-	> dial. se\$dlo	'scat'
(37 a)	Word-final consonant loss:		
	*kle\$wos#	> pan-Slav. slo\$vo \emptyset	'word'
	*tod#	> pan-Slav. to \emptyset	'that'
	*eġ#	> dial. ja \emptyset	'I'
	*bhe\$ret#	> dial. be\$re \emptyset	'will carry'
b)	Word-final anaptyxis:		
	*eġ#	> dial. (j)a\$zŭ	'I'
	*bhe\$ret#	> dial. be\$re\$stŭ	'will carry'